

KOMITET AUDYTU JAKO INSTYTUCJA WSPOMAGAJĄCA BEZPIECZNE FUNKCJONOWANIE INSTYTUCJI FINANSOWYCH

WSTĘP

Unia Europejska przyjęła w roku 2006 dyrektywę w sprawie ustawowych badań rocznych sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych¹. Dyrektywę tę należy rozpatrywać zarówno w kontekście unijnej regulacji problematyki rachunkowości, jak i unijnego prawa spółek². UE reguluje zagadnienia z zakresu rachunkowości od dawna³.

¹ Dyrektywa 2006/46/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 maja 2006 r. w sprawie ustawowych badań rocznych sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych, zmieniająca dyrektywy Rady 78/660/EWG i 83/349/EWG oraz uchylająca dyrektywę Rady 84/253/EWG, Dz. U. z 8 czerwca 2006 r., L 157, s. 87 i nast.

² Por.: T. Baums, S. Soltysiński, *Projekt europejskiej ustawy modelowej o spółkach*, „Przegląd Prawa Handlowego”, nr 1/2009, s. 5–6; A. Cieśliński, *Prawo spółek*, [w:] A. Cieśliński, *Wspólnotowe prawo gospodarcze*, t. II, Warszawa 2007, s. 355–436.

³ Do najistotniejszych aktów normatywnych w tej dziedzinie, a odnoszących się do spółek należą:

- Czwarta dyrektywa Rady z dnia 25 lipca 1978 r. wydana na podstawie art. 54 ust. 3 lit. g) Traktatu, w sprawie rocznych sprawozdań finansowych niektórych rodzajów spółek (78/660/EWG), Dz. U. L 222 z 14 sierpnia 1978 r.
- Siódma dyrektywa Rady z dnia 13 czerwca 1983 r. wydana na podstawie art. 54 ust. 3 lit. g) Traktatu w sprawie skonsolidowanych sprawozdań finansowych Dz. U. L 193 z 18 lipca 1983 r.

Podstawowym celem przyjęcia dyrektywy 2006/46/WE uczyniono harmonizację zasad dotyczących badania obowiązkowego rocznych sprawozdań finansowych i sprawozdań skonsolidowanych (art. 1 dyrektywy). Dyrektywa 2006/46/WE reguluje także obowiązkowe tworzenie tzw. komitetu audytu w niektórych podmiotach, który to komitet, w myśl wykładni systemowej, ma odgrywać zasadniczą rolę w procesie sprawozdawczości finansowej tych podmiotów. Zgodnie z postanowieniami dyrektywy, komitet audytu powinien być powołany w niektórych podmiotach prowadzących działalność gospodarczą, tj. w tych, których działalność jest szczególnie istotna z punktu widzenia interesu publicznego. Pogląd, że np. banki stanowią podmiot istotny nie tylko dla swego właściciela, ale także dla społeczeństwa jako takiego (a w szczególności dla osób utrzymujących tam depozyty), jest od wielu lat oczywisty, a w sferze normatywnej znajduje odzwierciedlenie w regulacjach nadzorczych. Dlatego też stosunkowo jasne jest, dlaczego prawodawca unijny uznał konieczność wprowadzenia komitetów audytu w niektórych podmiotach, które określił dość nietypowym mianem „jednostek zainteresowania publicznego⁴”. W myśl art. 2 pkt 13 dyrektywy, jednostki zainteresowania publicznego to:

- ❖ jednostki, których zbywalne papiery wartościowe są dopuszczone do obrotu na rynku regulowanym państwa członkowskiego Unii Europejskiej (w rozumieniu art. 4 ust. 1 pkt. 14 dyrektywy 2004/39/WE⁵);
- ❖ instytucje kredytowe (w rozumieniu dyrektywy 2006/48/WE⁶);
- ❖ zakłady ubezpieczeń (w rozumieniu art. 2 ust. 1 dyrektywy 91/674/EWG⁷) oraz
- ❖ inne jednostki uznane dowolnie przez państwa członkowskie UE za jednostki zainteresowania publicznego (możliwość taka wynika jednoznacznie także z metody harmonizacji minimalnej).

Art. 41 dyrektywy przewiduje, że każda z wyżej wymienionych jednostek zainteresowania publicznego, powinna mieć odpowiednio umocowany kompetencyjnie komitet audytu.

• Rozporządzenie (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie stosowania międzynarodowych standardów rachunkowości Dz. U. L 243 z 11 września 2002 r.

⁴ Pojęcie jednostki zainteresowania publicznego zostało wprowadzone do dyrektywy nie tylko w związku z pomysłem ustanawiania w nich komitetu audytu. Art. 40 dyrektywy określa bowiem wobec firm audytorskich przeprowadzających badanie w jednostce zainteresowania publicznego szczególne obowiązki. Mają one głównie charakter informacyjny.

⁵ Dyrektywa 2004/39/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21 kwietnia 2004 r. w sprawie rynków instrumentów finansowych zmieniająca dyrektywę Rady 85/611/EWG i 93/6/EWG i dyrektywę 2000/12/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz uchylająca dyrektywę Rady 93/22/EWG, Dz.U. L 145 z 30 kwietnia 2004 r.

⁶ Dyrektywa 2006/48/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 14 czerwca 2006 r. w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności przez instytucje kredytowe (wersja przededagowana) (Tekst mający znaczenie dla EOG), Dz. U. L 177 z 30 czerwca 2006 r.

⁷ Dyrektywa Rady z dnia 19 grudnia 1991 r. w sprawie rocznych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych zakładów ubezpieczeń, Dz. U. L 374 z 31 grudnia 1991 r.

Próbując streścić unijną regulację komitetu audytu, należy wskazać na następujące jej cechy:

- ❖ komitet audytu stanowi przede wszystkim ogniwo służące zapewnieniu wysokiego poziomu sprawozdawczości finansowej, a nie jednorodny, nowy organ korporacyjny,
- ❖ komitet audytu ma obligatoryjnie funkcjonować jedynie w niektórych jednostkach zainteresowania publicznego, a państwa członkowskie mają daleko idące możliwości w określaniu zakresu podmiotowego ustaw wdrażających dyrektywę,
- ❖ uregulowanie funkcjonowania komitetu audytu pośród istniejących organów korporacyjnych jest niezwykle elastyczne, w wyniku czego państwa członkowskie zachowują daleko idące uprawnienia w ukształtowaniu pozycji komitetu w ramach istniejących w danym państwie systemów korporacyjnych,
- ❖ kompetencje komitetu audytu ukształtowano nadzwyczaj ogólnie, zakreślając w sposób nieostry obszary podlegające jego monitoringowi – taki sposób regulacji powoduje, że ustawodawcy krajowi mają dużą swobodę kształtowania kompetencji komitetu, a także ewentualnego przyznawania mu kompetencji władczych, jednocześnie oznacza to potencjalne ryzyko powstawania daleko idących rozbieżności pomiędzy krajowymi porządkami prawnymi państw członkowskich Unii Europejskiej.

Brak precyzji prawodawcy unijnego powoduje konieczność sformułowania tezy, że w miarę jasny jest jedynie cel istnienia komitetu audytu, dlatego też to do ustawodawców krajowych należy takie ukształtowanie sposobu powoływania, składu, kompetencji i metod ich wykonywania przez komitet audytu, by możliwe było osiągnięcie celów przewidzianych dyrektywą.

Braku precyzji redakcyjnej prawodawcy unijnego nie można utożsamiać z charakterystyką normatywną dyrektyw, ani z metodą harmonizacji, którą w danej dyrektywie prawodawca ten przyjął. Co prawda, istotą dyrektywy jest sformułowanie celu, który ma być osiągnięty w krajowych porządkach prawnych, to jednak praktyka wskazuje, że istnieje cała gama możliwości w zakresie szczególowości przepisów dyrektywnych: począwszy od mało precyzyjnej dyrektywy 93/13/WE o niedozwolonych postanowieniach umownych, na niezwykle detalicznych dyrektywach odnoszących się do standardów technicznych poszczególnych produktów skończywszy.

Kwestia szczególowości regulacji zawartej w dyrektywie stanowi wyraz decyzji politycznej. Jeśli cel prawodawcy unijnego jest minimalny, tj. polega jedynie na zaistnieniu nowego organu (czy też quasi-organu) korporacyjnego, nieprecyzyjne przepisy dyrektywy nie wydają się szczególnie rażące. Natomiast, jeśli intencją prawodawcy unijnego byłoby zrealizowanie celu bardziej kompleksowego, służącego większemu bezpieczeństwu obrotu gospodarczego w ramach rynku wewnętrznego UE – szczegółowa i kompleksowa regulacja wydaje się niezbędna. Należy powtór-

rzyć, że zbyt daleko idąca ogólnikowość dyrektyw prowadzi do niewystarczającego (z punktu widzenia jednolitego rynku finansowego) zintegrowania regulacji prawnych, co stanowi oczywistą barierę rozwoju tego rynku⁸. Na problem niewystarczającej harmonizacji szeroko rozumianego prawa spółek (w tym prawa bilansowego) zwracają uwagę nie tylko przedstawiciele nauki prawa, ale też rachunkowości⁹.

Determinantą treści regulacji zawartej w dyrektywie jest także stan ustawodawstwa krajowego, istniejący przed wydaniem aktu unijnego. Komitet audytu zasadniczo nie był regulowany aktami wiążącymi prawnie, a jedynie kodeksami dobrych praktyk, przy czym prawne usankcjonowanie obowiązku przestrzegania tych kodeksów było relatywnie rzadkie (np. w Luksemburgu, Hiszpanii, czy Szwecji)¹⁰. Co więcej, uregulowanie komitetu audytu we wskazanych kodeksach dalekie jest od zbieżności. Przykładowo, w Szwecji komitetowi nie przyznano kompetencji do monitorowania systemów kontroli wewnętrznej i zarządzania ryzykiem, we włoskim kodeksie dobrych praktyk komitet audytu nie jest wprost wymieniony¹¹, nie wszędzie komitet wyposażony jest w kompetencję do rekomendowania podmiotu przeprowadzającego badanie ustawowe, inaczej określony jest ilościowy pułap niezależnych członków komitetu (choć nigdzie nie jest to mniej, niż połowa członków)¹². W kontekście wskazanego zróżnicowania, ogólnikowość (brak precyzji) dyrektywy nie daje rękojmi właściwego zbliżenia porządków prawnych państw członkowskich UE, a w konsekwencji skutkuje nikłą szansą na osiągnięcie celów harmonizacyjnych. Najlepszym przykładem potwierdzającym wyrażoną tezę jest regulacja francuska, w której ustawodawca krajowy, transponując dyrektywę, skorzystał z wszelkich dostępnych odstępstw i w efekcie trudno o odnalezienie regulacji o komitecie audytu we Francji¹³.

Niniejsze opracowanie koncentruje się na sposobie uregulowania komitetu audytu w prawie polskim, by odpowiedzieć na pytanie, czy istniejący stan normatywny jest w stanie przyczynić się do podniesienia poziomu sprawozdawczości finansowej instytucji finansowych, a tym samym wspomagać ich bezpieczne funkcjonowanie.

⁸ Zob. np.: Raport Weil, Gotshal & Manges, *Comparative Study of Corporate Governance Codes Relevant to the European Union and its Member States*, Final Report, 2002, s. 6; F. Grzegorzczak, *Diversity and Integration of European Community Business Law in the Context of Business Activity*, „Review of General Management”, Vol. 10, issue 2/2009, s. 146.

⁹ C. Nobes, P. Parker, *Comparative International Accounting*, Harlow: Financial Times/ Prentice – Hall 2002, s. 93–95.

¹⁰ B. Mouthaan, *The Audit Committee from European Perspective*, „European Company Law”, nr 1/2007, s. 12.

¹¹ Typowe dla komitetu audytu kompetencje zostały rozdzielone pomiędzy komitet kontroli wewnętrznej i radę audytorów.

¹² Ibidem, s. 12–14.

¹³ A. Robert, *La huitième directive concernant le contrôle légal de comptes annuels et des comptes consolidés: analyse avec le droit français*, „Revue des Sociétés”, nr 4/2007, s. 764–766.

1. Komitet audytu w prawie polskim. Źródła prawa. Pojęcie jednostki zainteresowania publicznego

Sejm RP 3 kwietnia 2009 r. uchwalił ustawę o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym¹⁴. Wskazana ustawa reguluje uzyskiwanie tytułu i wykonywania zawodu biegłego rewidenta, organizację samorządu zawodowego biegłych, ich odpowiedzialność dyscyplinarną, działania podmiotów uprawnionych do badania sprawozdań finansowych, nadzór publiczny nad działalnością biegłych rewidentów, współpracę organu nadzoru nad biegłymi rewidentami z odpowiednimi organami z państw członkowskich UE (art. 1 pkt 1–5 i 7 ustawy) oraz problematykę tworzenia i funkcjonowania komitetów audytu w jednostkach zainteresowania publicznego (art. 1 pkt 6 ustawy)¹⁵.

Ustawa, wzorem dyrektywy, wprowadza obligatoryjność funkcjonowania komitetu audytu, ale jedynie w niektórych jednostkach zainteresowania publicznego. Na marginesie, należy wyrazić zdecydowany sprzeciw w związku z bezpośrednim wprowadzaniem do ustawy kopii pojęcia „jednostka zainteresowania publicznego”. Tego typu nomenklatura, jakkolwiek niejasna i wątpliwa¹⁶, może mieć swoje uzasadnienie na gruncie prawa unijnego – czasem konieczne jest bowiem tworzenie pojęć o charakterze niezwykle ogólnym, nieistniejących dotychczas w porządkach prawnych państw członkowskich i jednocześnie integrujących wokół wspólnego celu normatywnego dwadzieścia siedem krajowych porządków prawnych. Jednakże bezrefleksyjne kopiowanie takich pojęć do krajowego porządku prawnego zdaje się być niepoprawnym zabiegiem legislacyjnym. Nie wydaje się także, aby przyjęcie dobrze komponującej się z krajowym porządkiem prawnym nazwy stało w sprzeczności z postulatem jak najdalej idącej harmonizacji. Ostatecznie efektywna harmonizacja powinna przejawiać się w znacznym podobieństwie instytucji prawnych,

¹⁴ Ustawa z dnia 7 maja 2009 r. o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym, Dz. U. z 22 maja 2009 r. nr 77, poz. 649.

¹⁵ Warto zauważyć, komitet audytu nie stanowi w rzeczywistości polskiej zupełnej nowości. Podobnie, jak w przypadku regulacji przyjętych na poziomie wspólnotowym, wiążące uregulowanie komitetu dokonano się w cytowanej ustawie, trzeba jednak zwrócić uwagę na fakt, że już od dłuższego czasu komitety audytu funkcjonują w spółkach publicznych w na podstawie Zasady III.7 Zasada Ładu Korporacyjnego Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie SA Zasada III.7 stanowi, że w radzie nadzorczej winien funkcjonować komitet audytu, składający się co najmniej z 1 osoby niezależnej od spółki i podmiotów pozostających w bliskim z tą spółką powiązaniu oraz mającej kompetencje w dziedzinie rachunkowości i finansów. W zakresie kompetencji komitetu i sposobu ich wykonywania Zasada odsyła do wspomnianego już zalecenia Komisji Europejskiej z 2005 r.

¹⁶ Intuicyjnie, jednostką zainteresowania publicznego może być także polityk, aktor, czyli każda osoba, którą opinia publiczna jest zainteresowana.

a niekoniecznie w warstwie językowej (choć trzeba również przyznać, że niekiedy kopiowanie tekstu normatywnego dyrektywy do ustawy zmniejsza ryzyko odmienności regulacji krajowych wdrożonych na skutek przyjęcia dyrektyw)¹⁷.

Jednostki zainteresowania publicznego zostały wymienione w art. 2 pkt 4 ppkt a–h i należą do nich:

- a) mające siedzibę na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej emitenci papierów wartościowych dopuszczonych do obrotu na rynku regulowanym państwa Unii Europejskiej, z wyłączeniem jednostek samorządu terytorialnego,
- b) banki krajowe, oddziały instytucji kredytowych i oddziały banków zagranicznych – w rozumieniu ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe,
- c) spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe – w rozumieniu ustawy z dnia 14 grudnia 1995 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych,
- d) zakłady ubezpieczeń i główne oddziały zakładów ubezpieczeń oraz zakłady reasekuracji – w rozumieniu ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej,
- e) instytucje pieniądza elektronicznego – w rozumieniu ustawy z dnia 12 września 2002 r. o elektronicznych instrumentach płatniczych,
- f) otwarte fundusze emerytalne oraz powszechne towarzystwa emerytalne – w rozumieniu ustawy z dnia 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych, g) fundusze inwestycyjne otwarte, specjalistyczne fundusze inwestycyjne otwarte oraz fundusze inwestycyjne zamknięte, których publiczne certyfikaty inwestycyjne nie zostały dopuszczone do obrotu na rynku regulowanym – w rozumieniu ustawy z dnia 27 maja 2004 r. o funduszach inwestycyjnych,
- h) podmioty prowadzące działalność maklerską z wyłączeniem podmiotów prowadzących działalność wyłącznie w zakresie przyjmowania i przekazywania zleceń nabycia lub zbycia instrumentów finansowych lub w zakresie doradztwa inwestycyjnego – w rozumieniu ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi.

Wskazany art. 2 pkt 4 ppkt a–h określa zakres podmiotowy rozdziału 8 ustawy, tj. rozdziału regulującego czynności rewizji finansowej w jednostkach zainteresowania publicznego (co jednak nie dotyczy art. 86 odnośnie do komitetu audytu). Katalog jednostek zainteresowania publicznego budzi następujące wątpliwości:

- I. Skoro jednostką zainteresowania publicznego uczyniono zakłady ubezpieczeń i oddziały główne zagranicznych zakładów ubezpieczeń, dlaczego do katalogu jednostek zainteresowania publicznego nie wprowadzono oddziałów zagranicznych zakładów ubezpieczeń, czyli działających Polsce oddziałów zakładów ubezpieczeń, mających siedzibę w innym niż Polska państwie członkowskim Unii Europejskiej (o których

¹⁷ Taka metoda implementacji dyrektyw, nazywana *copy – paste* najczęściej stosowana jest w Wielkiej Brytanii i Republice Irlandii.

mowa w art. 128 ustawy o działalności ubezpieczeniowej)¹⁸. Pytanie tym bardziej zasadne, że w odniesieniu do banków jednostką zainteresowania publicznego uczyniono nie tylko oddziały banków zagranicznych, ale także oddziały instytucji kredytowych, czyli podmiotów prowadzących w Polsce poprzez oddziały działalność bankową i mających siedzibę w innym, niż Polska państwie członkowskim UE¹⁹.

II. Jak zaznaczono wyżej, w przypadku banków jednostkami zainteresowania publicznego są nie tylko one same, ale także działające w Polsce oddziały. Powstaje pytanie, dlaczego w przypadku zakładów reasekuracji oraz instytucji pieniądza elektronicznego nie wprowadzono regulacji analogicznej.

Powyższe pytania rodzą wątpliwości co do intencjonalności zapisów, nie wiadomo bowiem, czy wynikają one z braku konsekwencji ustawodawcy, czy może są efektem świadomego wyboru. Niestety, przeciwko przyjęciu tezy o świadomym wyborze ustawodawcy świadczy brak rozsądnych argumentów przemawiających za wyłączeniem oddziałów niektórych instytucji finansowych z zakresu podmiotowego rozdziału 8 ustawy.

2. Jednostki zainteresowania publicznego, w których komitet audytu funkcjonuje obligatoryjnie

Komitety audytu muszą funkcjonować w niektórych jednostkach zainteresowania publicznego (art. 86 ust. 1 ustawy). Zgodnie z art. 86 ust. 2 ustawy komitety audytu nie muszą funkcjonować w:

- a) otwartych funduszach emerytalnych, powszechnych towarzystwach emerytalnych oraz funduszach inwestycyjnych,

¹⁸ Ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej, Dz. U. Nr 124, poz. 1151 ze zm. (dalej w tekście: u.d.u.) Art. 128 udu: 1. Zagraniczny zakład ubezpieczeń z państwa członkowskiego Unii Europejskiej może wykonywać działalność ubezpieczeniową na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli uzyskał odpowiednie zezwolenie na wykonywanie tej działalności w państwie, w którym ma swoją siedzibę. 2. Wykonywanie działalności przez zakład ubezpieczeń, o którym mowa w ust. 1, podlega nadzorowi właściwego organu państwa członkowskiego Unii Europejskiej, w którym ma on swoją siedzibę.

¹⁹ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, tj. Dz. U. z 2002 r., Nr 72 ze zm (dalej w tekście p.b.), Art. 4 ust. 1 pkt 17–18 p.b.: instytucja kredytowa – podmiot mający swoją siedzibę za granicą Rzeczypospolitej Polskiej na terytorium jednego z państw członkowskich Unii Europejskiej, zwanych dalej „państwami członkowskimi”, prowadzący we własnym imieniu i na własny rachunek, na podstawie zezwolenia właściwych władz nadzorczych, działalność polegającą na przyjmowaniu depozytów lub innych środków powierzonych pod jakimkolwiek tytułem zwrotnym i udzielaniu kredytów lub na wydawaniu pieniądza elektronicznego, 18) oddział instytucji kredytowej – jednostka organizacyjną instytucji kredytowej wykonującą w jej imieniu i na jej rzecz wszystkie lub niektóre czynności wynikające z zezwolenia udzielonego tej instytucji kredytowej, przy czym wszystkie jednostki organizacyjne danej instytucji kredytowej odpowiadające powyższym cechom, utworzone na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, uważa się za jeden oddział.

- b) oddziałach instytucji kredytowych i oddziałach banków zagranicznych, o których mowa w art. 2 pkt 4 lit. b ustawy,
- c) głównych oddziałach zakładów ubezpieczeń, o których mowa w art. 2 pkt 4 lit. d ustawy,
- d) bankach spółdzielczych,
- e) jednostkach zainteresowania publicznego, w których nie powołano rady nadzorczej lub komisji rewizyjnej,
- f) spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych, o których mowa w art. 2 pkt 4 lit. c ustawy.

Należy zwrócić uwagę na fakt, że komitet audytu powinien być powołany bądź w ramach rady nadzorczej jednostki, bądź w ramach jej komisji rewizyjnej (*arg. ex. art. 86 ust. 1 ustawy*). W kontekście wspomnianego przepisu, katalog jednostek objętych obowiązkiem ustanowienia komitetu audytu budzi zdumienie z dwojakich przyczyn, jak: wadliwość formalna (asystemowość) regulacji (zob. I i II) oraz wadliwość merytoryczna (zob. III–V).

I. Wyłączenie z obowiązku ustanowienia komitetu audytu oddziałów instytucji kredytowych oraz oddziałów banków zagranicznych, jak też oddziałów głównych zagranicznych zakładów ubezpieczeń, jest pozbawione sensu z racji tego, że oddziały nie są podmiotami prawa, a jedynie jednostkami wydzielonymi organizacyjnie (choć nie prawnie) danego podmiotu (tu: banku lub zagranicznego zakładu ubezpieczeń). Wobec powyższego, w oddziale, ani rada nadzorcza, ani komisja rewizyjna nie występują. Działający w Polsce oddział instytucji kredytowej, czy też banku zagranicznego, jak też oddział główny zagranicznego zakładu ubezpieczeń kierowany jest przez dyrektora²⁰ i ustanowienie komitetu audytu, czy to w radzie nadzorczej, czy to w komisji rewizyjnej wydaje się co najmniej wątpliwe. Przepis art. 86 ust. 2 pkt 2–3 jest zatem zbędny.

II. Najdalej idące zdumienie budzi art. 86 ust. 2 pkt 5, stanowiący, że komitet audytu nie musi być powołany w jednostkach zainteresowania publicznego, w których nie powołano rady nadzorczej. Przede wszystkim nie jest jasne, czy wskazana sytuacja odnosi się do jednostek, w których rady nadzorczej nie powołano, bo możliwości takiej nie daje ustawa (np. przepisy k.s.h. odnoszące się spółek osobowych), czy też ze względu na wolę współników (np. na przepisy k.s.h. o spółce z ograniczoną odpowiedzialnością, pozwalające na utworzenie rady nadzorczej – wtedy nieistnienie rady nie wynika z ustawy, ale z woli osób tworzących spółkę). W końcu nie wiadomo, czy art. 86 ust. 2 pkt 5 dotyczy wszystkich jednostek zainteresowania publicznego i tym samym poszerza katalog podmiotów wyłączonych ze stosowania art. 81 ust. 1 ustawy. Jeśli uznać, że art. 86 ust. 2 pkt 5 odnosi się do podmiotów, w których rady nadzorczej nie powołano, bo możliwości takiej nie daje ustawa – rozwiązanie

²⁰ Por. wymogi co do oddziału banku i instytucji kredytowej z art. 48 l pkt 3 i art. 40 ust. 1 pkt 4 p.b. oraz co do oddziału głównego zakładu ubezpieczeń z art. 106 ust. 2 u.d.u.

zawarte w ustawie o biegłych rewidentach staje się pozbawione sensu z co najmniej dwóch powodów. Po pierwsze, w odniesieniu do oddziałów instytucji kredytowych, banków zagranicznych i oddziałów głównych zagranicznych zakładów ubezpieczeń – przepis jest niepotrzebny, bo skonsumowany hipotezą art. 86 ust. 2 pkt 2 i 3 (także błędnego). Po drugie, w odniesieniu do niektórych innych podmiotów – powoduje zupełnie nieuzasadnione nieobjęcie wymogiem powołania komitetu audytu (np. spółka europejska, będąca bankiem, co jest możliwe w przypadku przekształcenia bankowej spółki akcyjnej w spółkę europejską, nie będzie takim wymogiem objęta, jeśli w konsekwencji przekształcenia przyjmie ona monistyczny system organów korporacyjnych)²¹. Taki skutek zastosowania art. 86 ust. 2 pkt 5 nie może znajdować jakiegokolwiek uzasadnienia, a niestety wynika z wykładni literalnej przepisu. Jeśli iść jeszcze dalej i twierdzić, że art. 86 ust. 2 pkt 5 dotyczy także i sytuacji, w których to wola wspólników zdecydowała o niepowoływaniu rady nadzorczej – to przepis staje się instrumentem obejścia obowiązku powołania komitetu audytu. Innymi słowy, wspólnicy świadomie nie powołają rady, by uniknąć konieczności tworzenia w jej ramach komitetu audytu. Jeśli przepis art. 86 ust. 2 pkt 5 ustawy o biegłych rewidentach rozumieć w ten sposób, że rozszerza ona katalog wyjątków od obligatoryjnego ustanawiania komitetu audytu, to w sposób oczywisty czyni to, pozostawiając niezwykle duże pole do potencjalnych działań nakierowanych na obejście ustawowej konieczności ustanawiania komitetów audytu.

III. Wyłączenie z obowiązku ustanowienia komitetu audytu w bankach spółdzielczych stanowi niewątpliwie wyraz woli ustawodawcy. Jednakże na gruncie art. 86 ust. 2 pkt 3 powstaje wątpliwość, o które dokładnie banki spółdzielcze chodzi. Banki spółdzielcze mogą należeć albo do grupy banków zrzeszonych, albo do grupy banków niezrzeszonych²². W przypadku banków niezrzeszonych decyzja o braku

²¹ Spółka europejska (*Societas Europaea*) powstaje m. in. poprzez przekształcenie SA w SE. Może ona przyjąć albo monistyczny, albo dualistyczny system organów. Zgodnie z rozporządzeniem o statucie SE i ustawą z dnia 4 marca 2005 r. o Europejskim Ugrupowaniu Interesów Gospodarczych i spółce europejskiej, Dz. U. nr 65, poz. 551 ze zm., w systemie monistycznym występuje jedynie rada administrująca, która nie jest radą nadzorczą: Art. 27.: Jeżeli w statucie SE przyjęto system monistyczny, zgodnie z art. 38 rozporządzenia 2157/2001, stosuje się przepisy tego rozporządzenia oraz niniejszego rozdziału. W takim przypadku w SE ustanawia się radę administrującą. Art. 28: 1. Rada administrująca prowadzi sprawy SE i reprezentuje SE oraz sprawuje stały nadzór nad jej działalnością. 2. Do kompetencji rady administrującej należą także wszystkie sprawy niezastrzeżone przez ustawy lub statut dla walnego zgromadzenia. Art. 29: 1. Jeżeli przepisy prawa nie stanowią inaczej, do rady administrującej SE i jej członków stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu spółek handlowych oraz odrębnych ustaw o zarządzie i radzie nadzorczej oraz ich członkach. W razie wątpliwości, czy do rady administrującej lub jej członków należy stosować przepisy o zarządzie czy o radzie nadzorczej, stosuje się przepisy o zarządzie i jego członkach. 2. Nie stosuje się przepisów art. 378, 381–384, art. 385 § 1–2, art. 386–387, art. 388 § 1 i 4 oraz art. 389–391 Kodeksu spółek handlowych.

²² Por. art. 16 ustawy z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających, Dz. U. Nr 119, poz. 1252, ze zm.: 1. Banki spółdzielcze zrze-

konieczności funkcjonowania komitetów audytu jest merytorycznie nieprzekonująca, szczególnie biorąc pod uwagę fakt, że to właśnie banki niezrzeszone są na tyle silnymi instytucjami finansowymi, iż nie występuje w odniesieniu do nich konieczność zawarcia umowy zrzeszenia. W konsekwencji, słuszne wydaje się zrezygnowanie z wymogu ustanowienia komitetu audytu w bankach spółdzielczych, które zawarły umowę zrzeszenia z bankiem zrzeszającym, jednakże pod warunkiem, że omawiany komitet audytu funkcjonowałby właśnie w banku zrzeszającym. Niepewność rodzi się w związku z pytaniem o to, czy bank zrzeszający (działający w formie organizacyjno-prawnej spółki akcyjnej) może być ewentualnie zakwalifikowany jako bank spółdzielczy *sensu largo*. Sądzę, że należy przyjąć w tym względzie odpowiedź negatywną, co owocowałoby istnieniem obligatoryjności funkcjonowania komitetu audytu w bankach zrzeszających. Jednakże przepis art. 86 ust. 2 pkt 4 należy znowelizować merytorycznie (poprzez nałożenie obowiązku istnienia komitetu audytu w bankach spółdzielczych niezrzeszonych), jak i redakcyjnie (poprzez bezpośrednie wskazanie, że obowiązek ustanowienia komitetu audytu ciąży na bankach zrzeszających banki spółdzielcze).

IV. Wyłączenie spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych z konieczności ustanowienia komitetu audytu nie jest jasne z merytorycznego punktu widzenia. Ekspansja gospodarcza SKOK-ów w ostatnich latach doprowadziła do sytuacji, w której stały się one alternatywnym w stosunku do banków źródłem pozyskiwania kredytowania. Dlatego też jakość przygotowywanej w SKOK-ach sprawozdawczości finansowej jest istotna z punktu widzenia interesu publicznego. Tym bardziej nieprzekonujące jest wyłączenie w konsekwencji omawianego przepisu Krajowej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej z obowiązku ustanowienia komitetu audytu, szczególnie w kontekście art. 5 ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych, stanowiącego wyraźnie, że celem działalności Kasy Krajowej jest zapewnienie stabilności finansowej kas oraz sprawowanie nad nimi nadzoru w celu zagwarantowania bezpieczeństwa zgromadzonych oszczędności oraz działalności zgodnej z przepisami obowiązującego prawa²³.

V. Pochylić należy się także nad niewyłączeniem instytucji pieniądza elektronicznego z zakresu podmiotów zobowiązanych do posiadania komitetów audytu. Nie kwestionując bowiem znaczenia prawidłowości sprawozdawczości finansowej

szają się na podstawie umowy zrzeszenia z jednym bankiem zrzeszającym. Bank spółdzielczy zobowiązany jest do posiadania lub nabycia w terminie 6 miesięcy od dnia zawarcia umowy co najmniej jednej akcji banku zrzeszającego. Bank zrzeszający zapewni bankowi spółdzielczemu możliwość nabycia co najmniej jednej akcji. 2. Bank zrzeszający zawiera z bankiem spółdzielczym umowę, o której mowa w ust. 1, według jednolitego wzoru dla danego zrzeszenia, zatwierdzonego przez Komisję Nadzoru Finansowego. Projekt umowy bank zrzeszający zobowiązany jest przedstawić Komisji Nadzoru Finansowego.

²³ Art. 5 ustawy z dnia 14 grudnia 1995 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych, Dz. U. z 1996 r., Nr 1, poz. 2 ze zm.

instytucji pieniądza elektronicznego, konieczność ustanawiania w nich komitetów audytu, jawi się jako środek nieproporcjonalny w kontekście zwolnienia z tego obowiązku banków spółdzielczych, czy spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych.

Oczywiście właściwe określenie zakresu podmiotowego aktu normatywnego wdrażającego unijne przepisy dotyczące komitetu audytu nie jest łatwe. Przykładowo, w Czechach obligatoryjny komitet audytu został ustanowiony m. in. we wszystkich spółkach kapitałowych zatrudniających w poprzednim roku obrotowym co najmniej 4 000 pracowników. Ze względu na przewidywane koszty – regulacja spotkała się z krytyką²⁴.

3. Skład komitetu audytu

Ustawa o biegłych rewidentach w art. 86 ust. 4–5 wprowadza minimalny wymóg co do liczby członków komitetu audytu – powinien się składać z co najmniej trzech osób. Jedna z nich winna mieć kwalifikacje w dziedzinie rachunkowości lub rewizji finansowej, jak również cechować się niezależnością w rozumieniu art. 56 ust. 3 pkt. 1, 3 i 5 ustawy. Wątpliwości budzi bezpośrednie przeniesienie wymogów z dyrektywy. Wydaje się, że właśnie w tym miejscu ustawodawca krajowy powinien skorzystać z klauzuli harmonizacji minimalnej zawartej w dyrektywie, by lepiej osiągnąć cel w niej przewidziany. Wątpliwości co do realnej możliwości efektywnego wykonywania funkcji przez komitet audytu mają zarówno charakter do pewnego stopnia formalny, np. wielkość liczebności rady i komitetu, jak i merytoryczny, np. określenie kwalifikacji członków komitetu.

Rozpoczynając rozważania od kwestii formalnych, należy zauważyć, że funkcjonowanie co najmniej trzyosobowego komitetu w ramach małej rady nadzorczej (np. pięciosobowej) w praktyce może pozbawiać członków rady, niebędących członkami komitetu wpływu na materię działania rady nadzorczej objętą jednocześnie kompetencjami komitetu. W sposób szczególnie jaskrawy zjawisko to może dotyczyć wykonania przez komitet audytu obowiązku z art. 86 ust. 8 ustawy, tj. rekomendowania radzie nadzorczej podmiotu uprawnionego do badania sprawozdania finansowego. W przedstawionym, hipotetycznym stanie liczbowym w praktyce może wystąpić sytuacja, w której członkowie komitetu audytu w istocie przejmą kompetencje rady nadzorczej w zakresie wyboru biegłego. Wynika to z oczywistego faktu, że najpierw członkowie audytu zarekomendują radzie nadzorczej wybór podmiotu X, po czym swoimi głosami na posiedzeniu rady nadzorczej wybór ten przeforsują. Tym bardziej jaskrawą formę przybiera to zjawisko w przypadku powierzenia ra-

²⁴ B. Havel, *Report from Czech Republic*, „European Company Law”, nr 6/ 2009, s. 274.

dzie nadzorczej funkcji komitetu audytu²⁵. Zresztą należy zauważyć, że zdaniem samych spółek publicznych, komitet audytu w pięciosobowej radzie nadzorczej jest pozbawiony sensu²⁶.

Ponadto, w literaturze przedmiotu wyrażono pogląd, że większość członków komitetu audytu winna cechować niezależność²⁷, co w praktyce jest niemożliwe przy małym składzie liczbowym rad nadzorczych (i w sytuacji, gdy komitet audytu jest częścią tej rady)²⁸. Postulat niezależności większości członków komitetu audytu stoi w sprzeczności z naturalną tendencją akcjonariuszy do powoływania w skład organów korporacyjnych osób reprezentujących ich interesy.

Odnosnie do kwestii określenia kwalifikacji członków komitetu audytu, warto postawić pytanie, czy komitet ten wyposażony w jedną osobę o kompetencjach w zakresie rachunkowości lub rewizji finansowej jest w stanie efektywnie wypełnić swoje zadania – raczej wydaje się to iluzoryczne. Istotnym elementem zapewniającym efektywność funkcjonowania komitetu audytu jest wysoki poziom kompetencji jego członków²⁹. Określenie poziomu wymagań jako „posiadanie wiedzy z zakresu rachunkowości lub rewizji finansowej” jest tak ogólne, że może służyć obejściu prawa, a to poprzez celowe powoływanie w skład komitetu audytu osób o nie najwyższych kwalifikacjach, tylko po to, by wypełnić wymóg nałożony przez ustawę³⁰. Na przykład, osoba mająca wykształcenie średnie, uprawniona do usługowego prowadzenia ksiąg rachunkowych niewątpliwie zna się na rachunkowości, ale pogląd jakoby były to kwalifikacje wystarczające do zasiadania w komitecie audytu, byłby zbyt daleko idący. Warto także zauważyć relatywnie niską znajomość Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (MSSF), nawet w gronie księgowych. A przecież odpowiedzią Unii Europejskiej na aferę Enronu była próba skłonienia Stanów Zjednoczonych do rezygnacji z US GAAP na rzecz MSSF właśnie³¹. Wydaje się także, że w skrajnym przypadku jedna osoba kompetentna w gronie komitetu

²⁵ W literaturze belgijskiej krytyce podlega analogiczne rozwiązanie wprowadzonego ustawą z 17 grudnia 2008 r., zob.: M. Desimpelare, P. De Wolf, *La réforme du contrôle des sociétés: un pas vers la confiance retrouvée*, „Journal des Tribunaux”, nr 6373 z 2009 r., s. 748.

²⁶ J. Kuchenbeker, *Komitet audytu zbędnym balastem?*, „Przegląd Corporate Governance”, nr (14)/2008, s. 18.

²⁷ Niezależność jest pożądaną cechą nie tylko członków komitetu audytu, ale także i rady, por.: M. Aluchna, *Niezależni członkowie rady. Współczesne tendencje, znaczenie i rola*, „Przegląd Corporate Governance”, nr (5)/2006, s. 23–34.

²⁸ I. Mrówka, K. Mitraszewska, *Komitet audytu – aspekty funkcjonowania w świetle nowych standardów i regulacji*, „Przegląd Corporate Governance”, nr (4) 2005, s. 2.

²⁹ *Ibidem*, s. 3.

³⁰ *Wymogi polskiej ustawy są niewystarczające w polskich warunkach*, „Gazeta Prawna” z 26 lutego 2009 r.

³¹ I. P. Dewing, P.O. Russel, *Accounting, Auditing and Corporate Governance of European Listed Countries: EU Policy Developments Before and After Enron*, „Journal of Common Market Studies”, nr 2/2004, s. 303. Autorzy także zwracają uwagę na niski poziom wiedzy z zakresu MSSF w starych krajach UE, *ibidem*, s. 308.

to zbyt mało, szczególnie, gdy inni jego członkowie będą z jednej strony zdani na fachowość tejże, a z drugiej będą blokowały działania proponowane przez tę osobę. Na marginesie trzeba dodać, że w ustawie nie sprecyzowano, czy komitet działa na zasadzie kolegialności (analogicznie do rady nadzorczej w spółce akcyjnej), czy też każdy z jego członków ma prawo podejmowania indywidualnych działań w ramach ustawowych kompetencji przyznanych temu ciału³².

Wskazane przykłady mają charakter skrajny i nie uwzględniają dyskusji prowadzonej na posiedzeniu rady, czy też możliwości przekonania danej osoby do zmiany poglądu. Istotne jednak jest to, aby komitet audytu przedkładał radzie nadzorczej swoje raporty, kierując się niezależnością oraz „wąską” optyką, wynikającą z jego kompetencji. Natomiast rada nadzorcza winna ostatecznie podejmować decyzje, biorąc pod uwagę całokształt spraw spółki. Dlatego też tak istotne wydaje się, aby pomiędzy komitetem a radą zapewniona była częściowa łączność personalna, ale z drugiej strony, by:

- ❖ członkowie komitetu audytu byli niezależni,
- ❖ nie kierowali się „szeroką” optyką (charakterystyczną dla rady nadzorczej),
- ❖ w trakcie wykonywania funkcji komitetu analizowali problemy z perspektywy kompetencji przyznanych komitetowi audytu oraz
- ❖ nie stanowili większości składu rady nadzorczej.

4. Kompetencje komitetu audytu

Kompetencje komitetu audytu zostały uregulowane w art. 86 ust. 7–8 ustawy o biegłych rewidentach. Należą do nich: monitorowanie procesu sprawozdawczości finansowej, monitorowanie skuteczności systemów kontroli wewnętrznej, audytu wewnętrznego oraz zarządzania ryzykiem, monitorowanie wykonywania czynności rewizji finansowej, monitorowanie niezależności biegłego rewidenta i podmiotu uprawnionego do badania sprawozdań finansowych oraz rekomendowanie radzie nadzorczej lub innemu organowi nadzorującemu podmiotu uprawnionego do badania sprawozdań finansowych do przeprowadzenia czynności rewizji finansowej jednostki.

Po pierwsze należy podkreślić, że zadania komitetu audytu zostały wprost przeniesione z dyrektywy, a ustawodawca nie wniósł jakiegokolwiek twórczej myśli do ustawy, wobec czego krytyczne uwagi, sformułowane w odniesieniu do regulacji unijnej, odnoszą się również do uregulowania polskiego. Ustawodawca sformuło-

³² Choć raczej należałoby się przychylić do poglądu, że komitet zobowiązany jest działać kolegialnie, właśnie dlatego, że w ten sposób działa rada nadzorcza, której część komitet stanowi. Jednak efekt może być ryzykowny, gdy w skład komitetu wejdą osoby niekompetentne, albo blokujące działania osób niezależnych i fachowych.

wał kompetencje komitetu audytu w katalogu otwartym, każdy komitet audytu obowiązany jest do wykonywania przynajmniej wskazanych zadań, co oczywiście nie uniemożliwia mu wykonywania innych. Ewentualne powierzenie komitetowi audytu dalszych zadań prowokuje pytanie o granice kompetencji komitetu.

Podstawowym czynnikiem wyznaczającym obszar działania komitetu są kompetencje przyznane ustawą, bądź statutem (ale i w tym przypadku w zgodzie z ustawą) radzie nadzorczej lub komisji rewizyjnej. Powyższe stanowisko jest konsekwencją usytuowania komitetu audytu jako części rady nadzorczej lub komisji rewizyjnej. Powierzenie komitetowi audytu kompetencji szerszych aniżeli wynikające dla rady (komisji) z ustawy, bądź statutu, musiałyby skutkować przyznaniem dodatkowych kompetencji samej radzie lub komisji rewizyjnej. Do kompetencji rady nadzorczej należy przede wszystkim sprawowanie stałego nadzoru nad działalnością spółki we wszystkich dziedzinach jej działalności (art. 382 § 1 k.s.h.)³³, przy czym do kompetencji rady nie należy prowadzenie spraw spółki oraz reprezentowanie jej wobec osób trzecich (art. 368 § 1 k.s.h.). W pewnym uproszczeniu należy stwierdzić, że zgodnie z uregulowaniami wynikającymi z k.s.h. w związku z art. 86 ustawy o biegłych rewidentach, komitet audytu w spółce akcyjnej jest wyodrębnionym funkcjonalnie ciałem rady nadzorczej (a nie spółki jako takiej), którego zadania stanowią

³³ W tym m. in.: art. 17 §1 i 3 k.s.h.: podejmowanie uchwał w sprawie dokonania czynności prawnej przez spółkę, jeśli wymaga tego ustawa lub statut, art. 368 § 4 k.s.h.: powoływanie i odwoływanie członków zarządu, chyba, że statut stanowi inaczej, art. 378 § 1 k.s.h.: ustalanie wynagrodzenia członków zarządu, art. 378 § 2 w zw. z art. 347 § 1 k.s.h.: ustalanie, że wynagrodzenie członków zarządu obejmuje prawo do określonego udziału w zysku rocznym spółki, art. 382 § 3 w zw. art. 395 § 2 pkt 1 k.s.h. oraz 69 i 70 UoR.: ocena sprawozdania zarządu z działalności spółki i ocen sprawozdania finansowego za ubiegły rok obrotu w zakresie ich zgodności z księgami, dokumentami i stanem faktycznym, art. 382§ 3 k.s.h. oraz 69 i 70 UoR.: oceny wniosków zarządu dotyczących podziału zysków albo pokrycia straty, art. 382 § 3 k.s.h.: składanie walnemu zgromadzeniu corocznego sprawozdania z wyników oceny sprawozdań i wniosków zarządu, art. 379 k.s.h.: reprezentowanie spółki w umowach zawieranych pomiędzy spółką a członkiem jej zarządu oraz w sporze pomiędzy spółką a członkiem jej zarządu (chyba, że walne zgromadzenie powoła pełnomocnika), art. 380 § 1 i 2 k.s.h.: wyrażanie zgody na zajmowanie się przez członków zarządu spółki interesami konkurencyjnymi, art. 383 § 1 k.s.h.: zawieszenie z ważnych powodów poszczególnych lub wszystkich członków zarządu spółki, art. 383 § 1 k.s.h.: delegowanie członków rady do czasowego wykonywania czynności członków zarządu niemogących sprawować swoich czynności, art. 383 § 2 k.s.h.: podejmowanie działań w celu dokonania zmiany w składzie zarządu, w przypadku niemożności sprawowania funkcji przez członka zarządu, art. 384 § 1 k.s.h.: udzielenie zgody na dokonanie przez zarząd czynności określonych w statucie, art. 392 § 3 zd. 2 k.s.h.: uchwalanie regulaminu rady, art. 399 § 2 k.s.h.: zwoływanie walnego zgromadzenia w określonych przypadkach, art. 422 § 2 pkt. 1 k.s.h.: wytaczanie powództw o uchylenie uchwał walnego zgromadzenia, art. 425 § 1 w zw. z art. 422 § 1 pkt 1 k.s.h.: wytaczanie powództw o stwierdzenie nieważności uchwał walnego zgromadzenia. Wyboru najistotniejszych kompetencji rady dokonano na podstawie opracowania: P. Nazaruk, *Rola rady nadzorczej w działalności spółki akcyjnej*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego”, nr 4/2005, s. 25–26.

uszczegółowienie zadań ustawowo i statutowo przyznanых radzie. Wydaje się, że funkcjonowanie komitetu audytu jako pewnego ciała rady nadzorczej powinno być postrzegane jako element organizacji wykonywania przez radę nadzorczą jej czynności³⁴. Do rady nadzorczej należy bowiem ustalenie wewnętrznych ram organizacyjnych jej funkcjonowania, wskazanie funkcji w ramach rady, podział kompetencji pomiędzy członkami rady, itd.³⁵

Monitorowanie procesu sprawozdawczości finansowej można uznać za częściowe uszczegółowienie obowiązku płynącego z art. 382 § 3 w zw. art. 395 § 2 pkt. 1 k.s.h oraz 69 i 70 UoR³⁶, monitorowanie skuteczności systemów kontroli i audytu wewnętrznego stanowi uszczegółowienie ogólnego obowiązku nadzoru nad działalnością spółki (art. 382 § 1 k.s.h.), natomiast rekomendowanie radzie biegłego rewidenta w istocie stanowi normatywną instrukcję w zakresie etapów podejmowania decyzji o wyłonieniu tego podmiotu.

Pewne wątpliwości może budzić natomiast monitorowanie niezależności biegłego rewidenta jako kompetencji rady nadzorczej. Problem wynika z faktu, że kompetencje rady nadzorczej w odniesieniu do biegłego rewidenta ograniczają się w istocie do jego wyboru oraz ewentualnego pozyskiwania informacji w formie raportów częściowych (jest to jednak bardziej kwestia praktyki, aniżeli ustawy). Wydaje się, że monitorowanie niezależności biegłego raczej nie wynika wprost z kodeksowych kompetencji rady nadzorczej, co powoduje problem z określeniem, czy zadanie to stanowi wyłączną kompetencję komitetu audytu, czy też stanowi to dodatkową kompetencję rady nadzorczej, wykonywaną przez jej wyspecjalizowane ciało. Przyjęcie tezy, że mamy do czynienia z kompetencją komitetu audytu jest sprzeczne z usytuowaniem go w ramach rady nadzorczej. Natomiast przyznanie dodatkowej kompetencji radzie nadzorczej budzi zdumienie ze względu na miejsce i sposób regulacji. Nie przesądzając w tym miejscu czy monitorowanie stanowi kompetencję rady, czy też nie, ewidentny brak spójności regulacyjnej zasługuje na krytykę.

Na gruncie ustawy o biegłych rewidentach wątpliwości budzą co najmniej następujące kwestie:

I. W literaturze podkreśla się nadzorczy (polegający na podejmowaniu merytorycznych decyzji w zakresie prowadzenia spraw spółki) i kontrolny (polegający na badaniu zgodności działalności spółki z pewnym wzorcem) charakter uprawnień rady nadzorczej³⁷. Niektórzy autorzy dowodzą, że kompetencje rady nadzorczej mają raczej charakter nadzorczy i ocenny, przy czym nadzór w tym przypadku

³⁴ Podobnie: R. Czerniawski, *Zarząd spółki akcyjnej*, Warszawa 2009, s.148–149.

³⁵ A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. II, Warszawa 2007, s. 448.

³⁶ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tj. Dz. U. z 2002 r., nr 76, poz. 694, w tekście: UoR.

³⁷ A. Szumański, *Spółka akcyjna*, [w:] A. Szumański, W. Pyziół, I. Weiss, *Prawo spółek*, Bydgoszcz 2003, s. 764.

należy rozumieć jako bieżącą pieczę nad funkcjonowaniem spółki, zawierającą w sobie także cechę stałości oraz eliminowanie błędów występujących w działalności spółki³⁸. Próba uplasowania komitetu audytu w kontekście takich pojęć, jak „kontrola”, „nadzór”, czy „ocena” jest o tyle trudna, że pojęcia te są niedookreślone, nieostre i zazębiają się wzajemnie. Na pewno komitet audytu wykazuje elementy nadzorowania w powyższym ujęciu, ale pełni także funkcje ocenne. W każdym razie, z usytuowania komitetu audytu pośród organów korporacyjnych nie wynika możliwość współdecydowania o prowadzeniu spraw spółki (z zarządem), zobowiązanie nadzorowanego (*de facto* – zarządu i podległych mu służb) do wykonywania poleceń (*arg. ex. art. 375(1) k.s.h.*), ani też wydawanie wiążących poleceń pracownikom spółki, niebędącym członkami zarządu³⁹. Powyższe uwagi rodzą pytanie o efektywność działalności komitetu audytu. Niejednokrotnie rada nadzorcza musi powstrzymać się przed określonymi działaniami, właśnie ze względu na jej kodeksową rolę w spółce. Komitet audytu, będący częścią rady, podlega takim samym ograniczeniom, co akurat w przypadku jego kompetencji może negatywnie wpływać na efektywność wykonywania jego zadań. M. Michalski podkreśla, że komitety rady nadzorczej, pominięte przez ustawodawcę (w tym sensie, że nie są wymienione w ustawie), stanowią wewnętrzną strukturę rady i tym samym nie stanowią organów spółki w rozumieniu art. 38 k.c., a ich działalność sprowadza się do czynności przygotowawczych i sprawozdawczych⁴⁰. Wprowadzenie komitetu audytu do ustawy o biegłych, nie pozbawia powyższej tezy aktualności. Z drugiej strony, rada nadzorcza może wzmocnić rolę komitetów, poprzez zastosowanie art. 390 § 1 k.s.h., który uprawnia radę do delegowania swoich członków do samodzielnego wykonywania określonych czynności nadzorczych. Natomiast delegowanie członków rady do stałego indywidualnego sprawowania czynności nadzorczych (łącznie z uczestnictwem w posiedzeniach zarządu) przysługuje jedynie w sytuacji wyboru rady nadzorczej grupami (art. 390 § 2 k.s.h.), co nie jest rozwiązaniem korzystnym z punktu widzenia ewentualnego usytuowania kompetencyjnego komitetu audytu.

II. Praktycy w zakresie audytu sformułowali niezwykle precyzyjnie zasady funkcjonowania komitetu audytu w poszczególnych obszarach jego działalności, aby jego działalność była efektywna⁴¹. Określone zasady są także wynikiem badań naukowych⁴². Warto zatem zastanowić się, czy zaproponowane w ustawie o bie-

³⁸ A. Kidyba, *Kodeks spółek...*, op. cit., t. II, s. 393.

³⁹ Ibidem, s. 390 i 393.

⁴⁰ M. Michalski, *Spółka akcyjna*, Warszawa 2008, s. 452.

⁴¹ Por. szczególnie: A. Helin, J. Wisłowski, *Efektywność komitetu audytu*, „Biuletyn Spółek Giełdowych”, nr 3 (4) 2009, opubl.: www.spolki giełdowe.bdo.pl

⁴² Zob.: P. Buła, *Zarządzanie ryzykiem w jednostkach gospodarczych. Aspekt uniwersalistyczny*, Kraków 2003, s. 81 i nast.; szczególnie w odniesieniu do problematyki zarządzania ryzykiem, którego monitorowanie stanowi jedno z zadań komitetu audytu.

głych rozwiązania prawne odpowiadają postulatom specjalistów z tego zakresu. Komitet audytu, w sensie podstaw etycznych, musi cechować się pełną uczciwością, z której wynika obiektywizm jego członków. W strukturze korporacyjnej konieczne jest umieszczenie komitetu w sposób zapewniający mu autonomiczność, zarówno względem audytu zewnętrznego, jak i kadry menedżerskiej⁴³. Osoby sprawujące funkcje członków komitetu winny rekrutować się spośród grona osób niezależnych nie tylko od kierownictwa spółki (co oczywiste), ale także od właścicieli (w rozumieniu ekonomicznym). W literaturze podkreśla się także trzy, zązębiające się kategorie kompetencji komitetu audytu⁴⁴:

- 1) kompetencje w sferze sprawozdawczości finansowej⁴⁵,
- 2) kompetencje w sferze zarządzania ryzykiem i systemami kontroli⁴⁶. Za bardzo istotne należy uznać to, że „wobec faktu, że sprawny system kontroli wewnętrznej jest kluczem do radzenia sobie z zagrożeniami, komitet powinien

⁴³ Uzyskanie niezależności przez komitet audytu od kadry menedżerskiej jest możliwa tylko przy odpowiednim usytuowaniu strukturalnym komitetu, choćby z tego względu, że zarządy bardzo niechętnie dzielą się swoją wiedzą, por.: Z. Grzegorzewski, *Najbardziej nielubiane reguły ładu korporacyjnego*, opubl.: www.idg.pl

⁴⁴ Za: A. Helin, J. Wisłowski, *Charakterystyka i zadania komitetu audytu*, „Biuletyn Spółek Giełdowych”, nr 2 (3) 2009, opubl.: www.spolkigieldowe.bdo.pl.

⁴⁵ Weryfikacja i ocena rocznych oraz okresowych sprawozdań finansowych przed ich publikacją, weryfikacja i ocena najważniejszych kwestii poruszanych w sprawozdaniach oraz ocena zagrożeń, ich faktycznego bądź potencjalnego wpływu na kształt sprawozdań, ocena działań podjętych przez kierownictwo jednostki w odpowiedzi na te zagrożenia oraz ocena i wyciągnięcie wniosków z opinii audytorów;

- ❖ Aprobowanie zmian istotnych zasad rachunkowości i zasad prezentacji okresowych i rocznych sprawozdań finansowych;

- ❖ Informowanie kierownictwa finansowego audytu wewnętrznego i zewnętrznego, że oczekuje się od nich profesjonalnych i terminowych raportów;

- ❖ Przegląd sprawozdań finansowych niezależnych audytorów, przedstawianie informacji o finansach, omówionych z kierownictwem oraz analizy współpracy audytor–kierownictwo spółki;

- ❖ Dyskusje z niezależnymi audytorami o wszelkich problemach i przeszkodach napotkanych podczas przeprowadzania audytu oraz o postawie kadry kierowniczej;

- ❖ przedyskutowanie z kadrą kierowniczą wszelkich informacji prasowych o dochodach spółki, a także jakości informacji finansowych przekazywanych analitykom.

⁴⁶ ❖ Weryfikacja i ocena procesów zapobiegania zagrożeniom, między innymi ogólnej adekwatności środowiska oraz systemów kontroli w wybranych obszarach podwyższonego ryzyka;

- ❖ Weryfikacja i ocena wewnętrznego systemu kontroli w jednostce, pozwalającego wykryć błędy, bądź oszustwa księgowo i finansowe, niezgodności z prawem i korporacyjnym kodeksem postępowania, przegląd wyników i rekomendacji audytu wewnętrznego i zewnętrznego w odniesieniu do tych kwestii oraz reakcji na nie kierownictwa spółki;

- ❖ Omówienie z kierownictwem strategii i programów oceny oraz unikania zagrożeń;

- ❖ Omówienie z departamentem prawnym wszelkich regulacji mogących mieć wpływ na kształt sprawozdań finansowych

- ❖ Przegląd wyników rocznego audytu wydatków zarządu i wyższej kadry kierowniczej oraz propozycji opracowanych przez audyt wewnętrzny.

nadać odpowiednią rangę, stymulować i wymuszać rozwój silnego systemu kontroli wewnętrznej. (...) Sprawozdania z audytu wewnętrznego powinny trafiać bezpośrednio do komitetu, bez uprzedniego «filtrowania» przez kierownictwo spółki. Bezpośrednia i poufna relacja z pracownikami audytu wewnętrznego daje komitetowi poczucie efektywniejszego funkcjonowania systemu kontroli wewnętrznej oraz zgodności działań z prawem i polityką spółki»⁴⁷,

3) kompetencje w sferze audytu wewnętrznego i zewnętrznego⁴⁸.

Warto także zwrócić uwagę na rolę komitetu audytu w zwalczaniu nadużyć powstających w danej jednostce, a to poprzez zapewnienie kompletności uzyskiwanych informacji, dostęp do szerokiego zespołu pracowników, zapewnienie procesów i mechanizmów kontrolnych oraz właściwe reagowanie w przypadkach wykrycia nadużyć⁴⁹.

Ujmując rolę i pozycję komitetu audytu w perspektywie historycznej, trzeba dostrzec zauważalne poszerzanie się jego kompetencji oraz wzrost pozycji wśród organów korporacyjnych⁵⁰. W praktyce funkcjonowania spółek, które mają komitet audytu, dużą rolę odgrywa dokładne uregulowanie jego kompetencji⁵¹. Niestety, powyższe stwierdzenia stoją w sprzeczności z uregulowaniem komitetu audytu, zaproponowanym na gruncie ustawy o biegłych rewidentach. Powstaje zatem następujące pytanie: czy oby na pewno kompetencje komitetu audytu stanowią wyłączne pewne funkcjonalne dookreślenie kompetencji rady nadzorczej w pewnych obszarach, czy może jednak ich specyfika, szeroki i zróżnicowany zakres merytoryczny oraz dogłębność prowadzonych analiz nie powinny skłaniać do refleksji nad próbą innego określenia relacji pomiędzy radą nadzorczą a komitetem audytu. Istotne jest podjęcie decyzji co do tego, czy komitet audytu faktycznie ma być funkcjonalnie wyodrębnioną częścią rady nadzorczej, czy raczej mieć rozległe kompetencje i inicjatywę w działaniu.

Pogląd, że komitet audytu w ramach rady nadzorczej to komitet kompetencyjnie słaby⁵², jest zdecydowanie zbyt daleko idący. Wydaje się raczej, że istotą sprawy jest umiejętne wykorzystywanie przez komitet uprawnień kodeksowo przyznanych

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ To kompetencja polegająca na stałej obserwacji działalności zarówno audytu wewnętrznego, jak i audytu zewnętrznego, przy czym w zakresie audytu zewnętrznego chodzi głównie o ocenę jego działalności według takich kryteriów jak: podejście audytora, dostępność danych dla audytorów, personel biorący udział w badaniu, współpraca audytora z komitetem oraz autonomia audytora.

⁴⁹ B. Kowalczyk, M. Witalis, *Rola komitetu audytu w zwalczaniu nadużyć*, „Przegląd Corporate Governance”, nr (7)/2006, s. 62–67.

⁵⁰ P. Smardz, *Funkcjonowanie i rozwój komitetów audytu*, „Przegląd Corporate Governance”, nr 14/2008, s. 29.

⁵¹ Ibidem, s. 28–29.

⁵² M. Pokojska, *Doradca czy superkontroler?*, CFO. Magazyn Finansistów, <http://cfo.cxo.pl>

radzie nadzorczej (albo raczej wykorzystywanie przez radę nadzorczą tych przepisów w celu wzmocnienia pozycji komitetu). To jednak wola spółki. Można pytać, czy ustawodawca winien ingerować, czy też nie, czy komitet audytu w kształcie zaproponowanym przez ustawodawcę jest w stanie spełnić oczekiwania, skądinąd słuszne, przedstawicieli praktyki.

5. Komitet audytu w prawie USA – wzmianka

Funkcjonowanie komitetu audytu jako wewnętrznego ciała rady dyrektorów wywodzi się z Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych. Natomiast idea obligatoryjnego ustanawiania tego komitetu (będąca w istocie ingerencją ustawodawczą w strukturę korporacyjną rady dyrektorów) powstała w Stanach Zjednoczonych jako jeden z elementów szerszej reakcji ustawodawcy amerykańskiego na zjawiska występujące na amerykańskim rynku kapitałowym w latach 2000–2001 (chodzi o aferę Enronu oraz spółki typu *dot-com*)⁵³. Ustawodawca amerykański, uznając, że w sprawie Enronu zawiódł m.in. audyt wewnętrzny, postanowił wzmocnić ten właśnie element struktury korporacyjnej. Dokonał tego poprzez uchwalenie ustawy *Sarbanes – Oxley Act*, która także wprowadziła zmiany do niektórych ustaw federalnych, w tym *Securities Exchange Act*. Druga z wymienionych ustaw, w *section 10(m)(2)* wskazała na cechy konstytutywne komitetu audytu, tj. takie jak: obligatoryjność, niezależność wszystkich członków, posiadanie własnego (wyodrębnionego) budżetu oraz prawo powoływania swoich ekspertów. Warto pamiętać o tych cechach, biorąc pod uwagę fakt, że legislacja unijna (przynajmniej w sensie koncepcyjnym) była wzorowana na legislacji amerykańskiej⁵⁴.

Prezentowana w literaturze ocena regulacji prawnej komitetu audytu nie jest jednoznaczna. Niektórzy autorzy zarzucają ustawodawcy amerykańskiemu niepotrzebne przeregulowanie⁵⁵, inni zaś dostrzegają pozytywne efekty w zakresie funkcjonowania audytu wewnętrznego spółek giełdowych⁵⁶. Szkoda, że elementy zasługujące na aprobatę nie zostały należycie recypowane przez prawodawcę unijnego, a chodzi przede wszystkim o silne zaakcentowanie kwestii niezależności członków komitetu, a także wyposażenia ich w jakże istotne instrumenty działania, tj. własny budżet i swobodny dostęp do ekspertów.

⁵³ Zob.: K.-A. Aleeren, O. Rieckers, *Legislative Responses in Times of Financial Crisis – New Deal Securities Legislations, Sarbanes – Oxley Act and Their Impact on Future German and EU Regulation*, „European Business Law Review”, nr 5/2003, s. 607.

⁵⁴ *Report of High Level Group of Company Experts on a Modern Regulatory Framework for Company Law in Europe*, 2002, opubl.: www.europa.eu

⁵⁵ K.-A. Aleeren, O. Rieckers, *Legislative...*, op. cit., s. 622–633.

⁵⁶ I. P. Dewing, P.O. Russel, *Accounting...*, op. cit., s. 290.

PODSUMOWANIE

I. Powyżej sformułowano określone, jedynie wybrane zarzuty, a co najmniej wątpliwości co do uregulowania instytucji komitetu audytu w prawie unijnym i szczególnie polskim. Wobec powyższego słuszne wydaje się zaproponowanie pewnych nowych rozwiązań, choćby celem ich rozważenia.

II. Nie do końca przekonujące jest kopiowanie z dyrektywy pojęcia „jednostki zainteresowania publicznego”. Wydaje się, że ustawodawca powinien ubrać to samo pojęcie w inne słowa, chociaż najlepsza chyba z językowego punktu widzenia byłaby rezygnacja z odrębnego pojęcia. Bardziej trafne byłoby niewątpliwie skatalogowanie podmiotów zobowiązanych do posiadania komitetu audytu w części ogólnej (słowniczku) tej ustawy, w której stosowna regulacja miałyby się znaleźć. Używanie pojęcia „jednostka zainteresowania publicznego” jest o tyle wątpliwe, że minimalny standard harmonizacji wprowadzony dyrektywą powoduje, iż inny jest katalog podmiotów będących jednostkami zainteresowania publicznego w porządkach prawnych poszczególnych państw członkowskich Unii Europejskiej.

III. Należy podkreślić, że refleksji wymaga zakres podmiotowy regulacji o Komitecie audytu. Po pierwsze warto przeanalizować treść przepisów pod kątem zwiększenia ich systematyczności (kwestia oddziałów). Po drugie, konieczne jest wyeliminowanie przepisów zbędnych. Po trzecie wreszcie, trzeba rozważyć objęcie regulacją banków spółdzielczych niezrzeszonych w bankach zrzeszających oraz choćby Kasy Krajowej SKOK. Niewątpliwie powinno się wprowadzić obowiązek ustanawiania komitetu audytu w jednostkach zainteresowania publicznego, działających w formie organizacyjno-prawnej spółek europejskich. Ustawodawca powinien także wyrazić wprost zasadę, że komitetu audytu nie powołuje się w podmiotach, które z mocy ustawy nie mają rad nadzorczych, ani komisji rewizyjnych, natomiast w odniesieniu do podmiotów, które nie mają rad nadzorczych lub komisji rewizyjnych z woli współników, należy wprowadzić bezpośrednio taki wymóg (analogicznie do regulacji nakazującej powołanie rady nadzorczej lub komisji rewizyjnej w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością, której kapitał zakładowy przekracza 500 000 zł, a liczba współników 25).

IV. Kolejną kwestią wymagającą rozważenia są kompetencje komitetu audytu. Wydaje się, że punktem wyjścia jest niewątpliwie określenie ich zakresu. Przede wszystkim te kompetencje powinny być uregulowane precyzyjnie. Istniejąca regulacja jest bowiem na tyle ogólna, że właściwie komitet może stanowić ciało o charakterze czysto dekoracyjnym, satysfakcjonując jedynie ustawodawcę faktem literalnego wdrożenia dyrektywy do krajowego porządku prawnego. W sensownym określeniu kompetencji komitetu audytu konieczne wydaje się skorzystanie z dorobku przedstawicieli praktyki. W sensie regulacyjnym, niezbędne jest wprowadzenie postanowień odnoszących się do zakresu merytorycznego poszczególnych zadań

komitetu, sposobu procedowania, form i terminów wykonywania zadań oraz relacji pomiędzy komitetem audytu, a co najmniej zarządem i pracownikami komórek organizacyjnych, podległych zarządowi, ale na bieżąco współpracujących z komitetem audytu. Istotne jest także częściowe podporządkowanie komórki audytu wewnętrznego komitetowi audytu, w kontekście zapewnienia jej pracownikom niezależności od zarządu (kierownictwa jednostki). Problematyka zatwierdzania planów audytu, ewentualne wypowiadanie stosunku pracy pracownikom zatrudnionym w komórce audytu oraz bezpośrednia relacja z komitetem audytu winny zostać uregulowane przez ustawodawcę tak aby gwarantowały wspomnianą niezależność.

V. Oczywiście jest, że w dużej części, kompetencje komitetu będą się pokrywały z kompetencjami rady nadzorczej (czego nie można już odnieść do komisji rewizyjnej). Jednak odmienny sposób ich realizowania oraz stopień szczegółowości przesądza o odmiennej charakterystyce tych zadań. Wobec powyższego, decyzja legislacyjna o pozostawaniu komitetu audytu w ramach rady nadzorczej, a tym bardziej komisji rewizyjnej, wymaga ingerencji w reguły prawne określające kompetencje tych organów. Rozwiązaniem alternatywnym jest próba ukształtowania komitetu audytu jako odrębnego organu. Taki pomysł nie zasługuje na oczywistą aprobatę, ponieważ rozdziłby się naturalny konflikt kompetencyjny pomiędzy radą nadzorczą, a komitetem audytu.

VI. Konieczne także wydaje się odniesienie do kwestii funkcjonowania komitetu audytu w zakresie ram formalnych i organizacyjnych. Z całą mocą trzeba podkreślić publiczny cel ustanowienia komitetu audytu w podmiotach, które z reguły działają w prywatnych sektorach gospodarki. Gdyby cel ustanowienia komitetu nie był publiczny, należałoby właścicielom powierzyć decyzję co do jego ustanowienia. Kiedy jednak komitet ma służyć pewnemu celowi ogólnemu, publicznemu, konieczne jest ustawowe zagwarantowanie takiej formuły działania, która by uniemożliwiła obchodzenie przepisów prawa. Dlatego też konieczne jest ustawowe określenie organizacji pracy komitetu, jawność (upublicznianie) jego raportów, itd. Takie przepisy gwarantowałyby, że podmiot prywatny, będący jednostką zainteresowania publicznego, dotrzyma obowiązków wynikających z ustawy.

V. Abstrahując od powyżej zarysowanych możliwości stojących przed ustawodawcą, trzeba rozważyć pilnie wprowadzenie co najmniej następujących zmian do istniejącego tekstu ustawy:

- a) wyeliminowanie możliwości istnienia komitetu audytu w ramach komisji rewizyjnej. Należy przyjąć, że komitet audytu może funkcjonować jedynie w ramach rady nadzorczej, a podmioty, które mają ustawową możliwość ustanowienia rady nadzorczej, zobligować do podjęcia takiego działania,
- b) należy dopuścić możliwość powoływania w skład komitetu audytu osób spoza rady nadzorczej. Wymagać to oczywiście będzie (zgodnie z dyrektywą) uchwały walnego zgromadzenia,

- c) w polskich warunkach konieczne wydaje się zwiększenie liczby niezależnych (np. co najmniej połowa) i odpowiednio kwalifikowanych członków komitetu audytu (np. osoby mające tytuł biegłego rewidenta, audytora wewnętrznego, doradcy podatkowego, adwokata, radcy prawnego, doradcy inwestycyjnego, doktorzy nauk ekonomicznych i prawnych – w zależności od potrzeb spółki),
- d) konieczne jest także podjęcie działań legislacyjnych nastawionych na merytoryczne doprecyzowanie kompetencji komitetu audytu oraz formalno-organizacyjnych ram jego funkcjonowania.

VI. Wydaje się, że w aktualna regulacja dotycząca komitetu audytu nie jest w stanie wpłynąć znacząco na bezpieczeństwo funkcjonowania instytucji finansowych.

Bibliografia

Aleeren K.-A., Rieckers O., *Legislative Responses in Times of Financial Crisis – New Deal Securities Legislations, Sarbanes – Oxley Act and Their Impact on Future German and EU Regulation*, „European Business Law Review”, nr 5/2003.

Aluchna M., *Niezależni członkowie rady. Współczesne tendencje, znaczenie i rola*, „Przegląd Corporate Governance”, nr (5)/2006.

Baums T., Soltysiński S., *Projekt europejskiej ustawy modelowej o spółkach*, „Przegląd Prawa Handlowego”, nr 1/2009.

Buła P., *Zarządzanie ryzykiem w jednostkach gospodarczych. Aspekt uniwersalistyczny*, Kraków 2003.

Cieśliński A., *Prawo spółek*, [w:] A. Cieśliński (red.), *Wspólnotowe prawo gospodarcze*, t. II, Warszawa 2007.

Czerniawski R., *Zarząd spółki akcyjnej*, Warszawa 2009.

Dewing I.P., Russel P.O., *Accounting, Auditing and Corporate Governance of European Listed Countries: EU Policy Developments Before and After Enron*, „Journal of Common Market Studies”, nr 2/2004.

Grzegorzczak F., *Diversity and Integration of European Community Business Law in the Context of Business Activity*, „Review of General Management”, Vol. 10, issue 2/2009.

Grzegorzewski Z., *Najbardziej nielubiane reguły ładu korporacyjnego*, opubl.: www.idg.pl

Havel B., *Report from Czech Republic*, „European Company Law”, nr 6/2009.

Helin A., Wisłowski J., *Efektywność komitetu audytu*, „Biuletyn Spółek Giełdowych”, nr 3 (4) 2009, opubl.: www.spolkigieldowe.bdo.pl

Helin A., Wisłowski J., *Charakterystyka i zadania komitetu audytu*, „Biuletyn Spółek Giełdowych”, nr 2 (3) 2009, opubl.: www.spolkigieldowe.bdo.pl

Kidyba A., *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. II, Warszawa 2007.

Kowalczyk B., Witalis M., *Rola komitetu audytu w zwalczaniu nadużyć*, „Przegląd Corporate Governance”, nr (7)/2006.

Król-Gajewska M., Wyrzykowska-Gajewska A., *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością*, Warszawa 2008.

Kuchenbeker J., *Komitet audytu zbędnym balastem?*, „Przegląd Corporate Governance”, nr (14)/2008.

Michalski M., *Spółka akcyjna*, Warszawa 2008.

Mouthaan B., *The Audit Committee from European Perspective*, „European Company Law”, nr 1/2007.

Mrówka I., Mitraszewska K., *Komitet audytu – aspekty funkcjonowania w świetle nowych standardów i regulacji*, „Przegląd Corporate Governance”, nr (4) 2005.

Nazaruk P., *Rola rady nadzorczej w działalności spółki akcyjnej*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego”, nr 4/2005.

Nobes C., Parker P., *Comparative International Accounting*, Harlow: Financial Times/Prentice – Hall 2002.

Pokojska M., *Doradca czy superkontroler?*, CFO. Magazyn Finansistów, <http://cfo.cxo.pl>

Report of High Level Group of Company Experts on a Modern Regulatory Framework for Company Law in Europe, 2002, opubl.: www.europa.eu

Robert A., *La huitième directive concernant le contrôle légal de comptes annuels et des comptes consolidés: analyse avec le droit français*, „Revue des Sociétés”, nr 4/2007.

Smardz P., *Funkcjonowanie i rozwój komitetów audytu*, „Przegląd Corporate Governance”, nr 14/2008.

Szumański A., *Spółka akcyjna*, [w:] A. Szumański, W. Pyziół, I. Weiss, *Prawo spółek*, Bydgoszcz 2003.

Weil, Gotshal & Manges, *Comparative Study of Corporate Governance Codes Relevant to the European Union and its Member States*, Final Report, 2002.